

Оригинални научни рад
UDK 659.3:316.334.3]:796/799
DOI 10.7251/BLCMES1801075S
COBISS.RS-ID 7634200

ТЕРОРИЗАМ САВРЕМЕНА ПРЕТЊА СПОРТУ - УТИЦАЈ МЕДИЈА

Слободан Симовић¹, Михајло Манић²

Сажетак

Мото олимпизма, спорта уопште Citius, altius, fortius („Важно је учествовати, а не победити!») одавно је престао да буде основ спортског надметања. Спорт је одавно престао да буде игра, чак и на аматерском нивоу. Организација спортских такмичења и њој иманентна производња спортских реквизита и опрема, постали су високопрофитабилне делатности. Самим тим спорт постаје подложен продору различитих нелегалних активности, укључујући организовани криминалитет и међународни тероризам. У организацији спортских приредби, нарочито међународних, са највећим бројем учесника, као што су, на пример, Олимпијске игре, светска и европска првенства од некадашње појачане полицијско-надзорне службе, редара, данас се стигло до веома комплексних безбедносних мера и радњи, које су под директном ингеренцијом државе организатора, укључујући чак и ангажовање војно-безбедносних асоцијација чији је члан земља организатор, као што је био случај са ОИ у Атини, и ангажовање НАТО снага. Нападом на спортисте исламистички терористи пре свих, остварују три циља – добијају већи публицитет, додатно шире страх и ударају на економију непријатеља. Спортски догађаји који окупљају велики број навијача постају тако платформа преко које терористи лансирају своје претње, пропагирају своје циљеве и шире своје идеје. Фудбал им је посебно интересантан, јер је најгледанији спорт на планети. Поједине утакмице имале су више од милијарду телевизијских гледалаца. Самим тим на медијима је вечити задатак, да нађу општи корен, разлуче шта људима приказивати, а шта не. Од тога много зависи, зато што на крају крајева, неће сурова сила, а ни државе решавати тај проблем, већ друштво у целини. У складу с тим начин на који буде анимирано светско мњење, расположење друштва у целини, уопште, количина нетрпељивости усмерена ка овој чудовишној појави, утолико ће се на овој планети, и то веома брзо, добро живети. Леп сан, зар не?

Кључне речи: спортске приредбе, ризици, насиље, међународни тероризам, медији.

Abstract

The motto of Olympics, sports in general is „Citius, altius, forties” (It is important to participate, not to win!) it has long ceased to be the basis of the sports competition. Sport has long ceased to be a game, even on the amateur level. The organization of the sports competition and its immanent production of sports props and equipment, have become a very profitable activity. Therefore, sport becomes subject of infiltration of various illegal activities, including organized crime and international terrorism. In the organization of the sports adaptation, especially in-

1 Доцент на Факултету за безбедност и дипломатију - Београд

2 Ванредни професор на Факултету за дипломатију и безбедност - Београд

ternational, with the greater number of the participants, such as, for example, Olympic Games, world and European championships from the formerly reinforced police-surveillance service, radars, today there are very complex security measures and actions, which are under the direct authority of the state organizer, including even the engagement of the military-security associations of which the country organizer is a member, as was the case with the Olympic Games in Athens, and the engagement of the NATO forces.

By attacking the sportsman, Islamist terrorists before everyone, accomplish three goals: they gain publicity, additionally they spread fear and attack economy of the enemies. Sport events which gather a great number of the fans become a platform through which terrorists launch their threats, inseminate their goals and spread their ideas. Football is especially appealing to them, because it is the most viewed sport on the planet. Some games had more than a billion television viewers. Thus, the media has eternal task, to find the general root, distinguish between what to show to the people and what not to show. Much depends on this, because after all, brute force will not, not even the states will resolve that problem, but the society in general. In accordance to that, the way that will be used to animate the world opinion, the mood of the society in a whole, in general, the amount of intolerance directed towards this monstrous phenomenon, in as much as it the life will be good on this planet very quickly. Beautiful dream, isn't it?

Key words: sport events, risks, violence, international terrorism and media.

Увод

Сасгледавајући спорт као једну од доминантних појава савременог друштва, лако је било закључити да се ради о вишедимензионалном и сложенем феномену, који има бројне аспекте, од друштвеног, економског, политичког и правног, преко културног, антрополошког, моралног, педагошког и естетског, до техничког и медицинског, и нарочито последњих деценија, за нашу тему истраживања битно, безбедносног карактера. Из таквог карактера спорта, годинама уназад губи се његов, кроз историју доминантни карактер, морални, педагошки и естетски, а почиње да доминира и то нарочито његов социјално-економски садржај. Исти подразумева, непосредно или посредно учешће огромног броја људи (такмичари и гледаоци) и обрт великих материјално-финансијских средстава³. Све ово јасно указује да је безбедност, у било ком од својих појавних облика, не само веома значајан, већ и неизбежан фактор спортских активности – једна од основних претпоставки за успешну организацију спортских догађаја на свим, а посебно на светским и европским првенствима, те ОИ.

Да је враг однео шалу и да је организација и „најобичнијих“ спортских приредби безбедносни изазов, државе чланице Савета Европе, као и друге државе потписнице Европске конвенције о култури, схватиле су после догађаја на стадиону „Хејсел“⁴ и одмах су предузеле општу и заједничку акцију како би спречиле и кон-

3 У САД 1991. године, спорт је донео више новца и од нафтне индустрије. Данас спортска индустрија спада у једну од најразвијенијих грана индустрије и њена вредност је процењена на 450 милијарди евра и увећава се сваке године. Главни разлог за убрзани раст спорта представљају медији, који рекламирајући производе највећих светских брендова, утичу на њихову продају, а самим тим и на финансијски профит и убрзани развој компанија. Процењена вредност тржишта спортске опреме износи око 135 милијарди долара. Више: http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2016-3/68-2016-3-17-Radosevic.pdf

4 29. маја 1985. године на стадиону Хејсел у Бриселу љубитељи фудбала ишчекивали су велики финални окршај Купа шампиона, између две екипе које су обележиле епоху – Ливерпула и Јувентуса. Уместо фудбала приказ је био знатно другачији, свуда крв, мртви и повређени навијачи оба тима. Коначан биланс – тридесет осам мртвих, 580 повређених, од тога 43 у критичном стању. Један од њих умреће после три месеца у болници да заокружи црни биланс последње хејселске утакмице на 39 погинулих – једног Белгијанца и 38 Италијана, међу којима су четири живела ван домовине.

Више: https://www.b92.net/sport/teme/novakovic.php?yyyy=2012&mm=02&nav_id=579182

тролисале проблем насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама, августа 1985. године. Тада је потписан Европски споразум о спречавању насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама. Споразум је дао одређене резултате, али се испоставило да је његово најважније исходиште заправо било увођење оптималног обезбеђења као приоритет организације свих међународних спортских приредби. Неспорна је чињеница, да се последњих година велика спортска такмичења и манифестације, као што су ОИ, светска и европска првенства, одржавају у прилично безбедним условима за гледаоце, наравно уз велике трошкове⁵, али се зато, насиље и недолично понашање са спортских објеката, тероризам пренело на улице где се манифестује пре и после спортских приредби⁶. Од таквих појава, нажалост, није изузета ни наша држава, али за сада без терористичких акција.

Данас је свима јасно да су организација спортских такмичења и њој иманентна производња спортских реквизита и опрема, постали високопрофитабилне делатности. То се повратно одразило и на сам спорт. С једне стране, богато финансирање спортских активности доприноси постизању све бољих резултата, а с друге стране, потреба и логика „бизниса“ претварају сам спорт у бизнис. Са развојем спорта, али и опасности које и сама организација великих такмичења носи, велика популарност, посећеност, ТВ преноси у читавом свету, све оно што терористима „треба“, расла је и потреба да се спортска делатност држи под контролом друштва, а безбедност буде приоритетна државна обавеза. Зато се и може рећи да правни поредак допушта само ону спортску активност која се одвија према одређеним правилима. Што је неки спорт опаснији, или што су опаснији реквизити и објекти који се у спорту користе, то је већа потреба да он буде под контролом. Истовремено, кад спортску активност прати интерес јавности, она нужно прераста у спортску приредбу. Како правни поредак не може допустити да се спортска приредба одвија неконтролисано, он захтева да неко преузме на себе улогу организатора. У Србији се организовањем спортских приредби, у смислу Закона о спорту, могу бавити спортске организације, савези и друга правна и физичка лица, под условима утврђеним законом и спортским правилима. Све ово је лепо речено, али свака утакмица нашег фудбалског првенства нам указује да је безбедност гледалаца на задњем месту и да потенцијални терористи могу унети експлозивна средства на сваку утакмицу и, без икаквих проблема, остварити свој терористички циљ. Зато се морамо под хитно отрезнити и послушати речи италијанског фудбалера Леонарда Бонуђија изговорене после масакра у Паризу: „Ово нас тера да се дубоко замислимо. Људи у организацији морају предузети одређене мере, сигурност је најважнија, фудбал је у другом плану. Због људи који мрзе животима плаћају недужни».

5 Глобалне спортске приредбе, попут Олимпијских игара те светских и европских турнира, због масовности и позорности коју изазивају, увек су потенцијалне мете терориста. Лондон је за осигурање Олимпијских игара 2012. године потрошио 600 милиона фунти. Посебно су контролисали сигурност ваздушног саобраћаја, а на крововима око Олимпијског парка монтиране су ракете земља-ваздух.

6 Париз је био мета терориста 14. новембра 2015. године када је у серији крвавих напада убијено најмање 130, те рањено више од 200 људи. Одговорност је преузела тзв. Исламска држава и најавила да прави покољ тек следи. Једна је експлозија тада парализовала и национални француски стадион Стаде де Франце, где је репрезентација Француске угостила Немачку. Резултат никога није занимао. Пред стадионом су страдале четири особе. Хиљаде навијача остали су заробљени унутар стадиона. На лицима страх, неверица и велика туга. Касније су навијачи терористима одговорили групним певањем Марсељезе, француске химне.

Зато, и то коначно морамо схватити, на прави начин, поруку терориста: „видите шта вам можемо урадити било кад и било где, нико није сигуран, без обзира на то да ли идете на утакмицу, да ли седите у ресторану или да ли сте отишли на пицу».

Филозофи су, вековима, као највиша испољавања људског духа, изнад свега истичали музику и спорт. Тврдили су како се из музике рађају математика и филозофија, а преко њих и све остале науке. Нега тела и бављење спортом утолико више остају до данас битна делатност којом се човек одвајкада бави. Управо због важности коју са собом носи, спорт кроз историју⁷, посебно током двадесетог века, постаје средство помоћу кога се могу постићи и највиши политички циљеви. У једној таквој злоупотреби спорт често бива укаљан нејекстремнијим политичким деловањем - терористичком акцијом.

Насиље и тероризам

Насиље уопште претставља форму девијантног, патолошког деловања и понашања одређених друштвених група и индивидуа, усмерено на постизање одређених циљева средствима силе и принуде у ситуацијама и околностима концентрисане друштвене пажње и испољавања ширег друштвеног интереса.

Насиље подразумева злоупотребу силе као акта агресије којим се повређују особе, или уништава власништво. На друштвеном нивоу, посебно опасно је координисано насиље, као што су случајеви рата и тероризма. Од седамдесетих година 20. века користи се и појам структурног насиља који означава системске форме насиља као што су: расизам, сексизам, национализам, хетеросексизам и сл.

Када говоримо о типовима насиља, за нашу тему истраживања значајно је колективно насиље и оно је подељено на структурално и економско насиље. За разлику од остале две категорије, поткатегорије колективног насиља наводе могуће мотиве за извршење од стране велике групе индивидуа или државе. Колективно насиље које је почињено да унапреди одређени социјални план који укључује, на пример, злочине мржње од стране организоване групе, терористичка дела или насиља банди. Политичко насиље укључује рат и повезане насилне конфликте, државно насиље и слична дела почињена од стране већих група. Економско насиље укључује нападе већих група мотивисаних економском добити – као што су напади спроведени са сврхом ометања економске активности, лишавања приступа основним сервисима, или стварање економских фрагментација.⁸

Са социолошког становишта посматрано, насиље као раширен феномен и проблем сваког савременог друштва, јавља се готово у свим сферама друштвеног живота, од области политике па надаље. Специфична тежина и консеквенце његовог

7 Прве античке Олимпијске игре су се, према неким историјским подацима, одржале у IX веку, односно 884. године пре нове ере, док се према неким другим тврдњама овај догађај збио 776. године пре нове ере. У том раздобљу је Грчка била подељена на десетине полиса, градова /држава, који су годинама међусобно ратовали. Краљ Ифитос Елиса је схватио да мора помирити зарађене стране, како би се у доба мира могло доћи до решења за трајно окончање сукоба између полиса, и до уједињења свих хеленских народа, а по савет како да то и учини је отишао код пророчица које су биле настањене у храму у Делфима. Краљ је упитао Пророчиште како да оконча грађанске ратове и кугу који постепено уништавају Грчку, након чега га је свештеница саветовала да треба да обнови Олимпијске игре и прогласи примирје за време њиховог трајања. Видети: Илић, С., Мијатовић, С., „Историја физичке културе”, 3. измењено и допуњено издање, Д.Т.А. Траде д.о.о., Београд, 2006., стр. 101.

8 <https://sr.wikipedia.org/sr-el>. Видети више: Šmihula, Daniel: *The Use of Force in International Relations*. 2013. ISBN 978-80-224-1341-1стр.. 84

испољавања различите су с обзиром на циљеве и мотиве које желе постићи његовим деловањем у друштвеном простору. Насиље у спорту јавља се као израз заосталости и примитивизма деловања и испољавања различитих чинилаца и елемената антикултуре и као форма лажне социјалне промоције. У таквим ситуацијама, област спорта се претвара у својеврсну „оазу» и социјални амбијент окупљања, организовања и хомогенизације ових друштвених група у оквир њихове „заштите».

Насиље у спорту има и своју међународну димензију и испољава се на међународним спортским активностима и у домаћим такмичењима, са различитим врстама категоризације. Међународне спортске асоцијације, у том, смислу, поклањају посебну и велику пажњу превентивним радњама одговорности (УЕФА-ин програм Social Responsibility), и прибегавању оштрим санкцијама за готово сваки облик насиља (физички, вербални или психички).

Не постоји ниједан академски међународни правни консензус о дефиницији појма „тероризам». Разни правни системи и владине агенције користе различите дефиниције „тероризма». Штавише, међународна заједница је спора да формулише универзални договор, правно обавезујуће дефиниције овог злочина. Ове тешкоће настају из чињенице да је термин „тероризам» политички и емотивно исслужен.⁹ Савремени тероризам је насилни облик понашања. Он је генератор насиља или претње насиљем, са циљем ометања функционисања владе, односно друштвено политичког система, промовишући политичка, идеолошка или верска начела тоталног насиља.¹⁰ Вероватно због своје исслужености и манипулација великих сила данас је тешко дефинисати тероризам у спорту. Сигурно је једно, тероризам није производ, а још мање последица спорта. Тероризам је његов пратилац и као такав производи велике проблеме и тешкоће у његовом функционисању. Посебно када се ради о великим спортским догађањима.

Тероризам у спорту јавља се и као облик деструктивне, негативне реакције на одређене друштвене проблеме и тешкоће и као вид одговора на евентуалну инертност друштвених и политичких структура у приступу и решавању тих проблема. Свака држава треба да се бори против тероризма, укључујући и медије, али су они данас и средство политичке борбе и политичког притиска. Масовни медији, електронски медији, јуче, а и данас и то масовно, дозвољавају терористима да буду у центру пажње светске јавности и да преко медија шире своју негативну славу. То, пак, не значи да медији, говорим уопштено, деле вредности терориста, али ипак показују да су и они подложни експлоатацији и манипулацији од немилосрдних терористичких организација. Да би се супротставили експлоатацији, а пре свега манипулацији медија од стране терориста, мора се знати које користи, циљеве желе да остваре терористи коришћењем медија. Ти циљеви су следећи:¹¹

- Промовисати дело и створити екстремно снажан страх у циљним групама;
- Задобити широку подршку за свој циљ међу становништвом и међународним јавним мњењем наглашавајући теме попут праведности свог циља и неизбежности победе;

9 Schmid Aleh P. „The Defenition of Terrorism“ (2011) The Routledge of Terrorism research Routledge , p. 39.

10 Лаковић, В; Симовић С; Утицај медија на развој тероризма, Зборник радова „Глобални медији и друштвено одговорно пословање“, Бања Лука, 2015. УДК654:327.7/8.стр..172.

11 Schmid Aleh, 1989; Terrorism and the Media, Terrorism and political Violence, 1(4), str553

- О мерама власти, њихових снага безбедности говорити да су исте, саме по себи, тиранске и контрапродуктивне;
- Мобилисати, поставку и повећати групу својих стварних и потенцијалних присталица и тиме повећати број регрутовани, прикупити нова средства и подстакнути даље нападе.

Медији у борби против тероризма морају да имају креативну истраживачку улогу, нпр. да истражују и пишу о томе: „ко финансира тероризам“. На сваки терористички акт се троши огроман новац. Нпр. сваки метак кошта четири, а сваки аутомат хиљаду и по долара. Потребна је логистика, ангажовање непосредних извршилаца, њихова припрема итд. Кад поставимо питање одакле новац ИСИС-у, знамо, од нафте, али ко ју је куповао и непосредно финансирао тероризам. Е те шеме треба откривати и у томе је велика одговорност медија. Треба се супротставити и двоструким аршинима у тумачењу ко је терориста, а ко није. У извештавању не сме бити двосмислености, сви који изводе терористичке акте, убијају невине људе су терористи, а не борци за слободу. Свако убијање треба осудити и задатак новинара мора бити враћање на истраживање узрока тероризма. Терористи су свесни улоге медија и стално су у информативној борби где је нпр. Интернет једно од попришта. Ако смо тога свесни, морамо бити свесни и чињенице да ту медији могу да преузму улогу регулатора информативног процеса. *„Друштво посредством масовних медија добија велики број могућности и инструмената на основу којих се информације преносе од извора до крајњих корисника у циљу адекватног обавештавања о догађајима који су битни за живот и праксу друштва.“*¹²

Зашто је терористима на удару фудбал?

Већ смо истакли да нпр. Лигу шампиона прати и преко милијарду гледалаца широм света. Терористичким актом угрожени су животи фудбалера, као што је био случај са нападом на фудбалере Бурсије у Дортмунду 11. априла 2017. године, али је мета, у то нема сумње, увек много шира. Оваквим нападима исламистички терористи, јер у већини случајева они стоје иза истих, остварују три циља – добијају већи публицитет, додатно шире страх и ударају на економију непријатеља.

Др Марија Ђорић, научни сарадник Института за политичке студије из Београда, добро запажа када каже: „Методе борбе терористичких група могу с временом и да се мењају, али њихов циљ остаје увек исти.“ Њихов примарни циљ увек је застрашивање држава, народа и свих других које перцепирају као своје непријатеље. А с обзиром на то да је фудбал „најважнија споредна ствар на свету“, те да се са спортом и спортистима уопштено идентификује велики број људи, удар на спорт и фудбал је, са њиховог становишта, удар у центар мете. Терористи рачунају са тиме да знају шта ће људе највише да заболи. Наравно, када је реч о терористима који су исламистичке идеолошке оријентације, они ударају на све оно што су вредности западне културе. А једна од таквих вредности је спорт, односно фудбал. Порука је јасна, да нико никада више неће бити сигуран, па чак и они које ми толико волимо, а то су спортисти.

¹² Михајло Манић, Медији у глобалном друштву, Београд: Факултет за дипломатију и безбедност, 2015, стр. 184.

Осим ширења страха, други циљ исламистичких терориста је стицање додатног публицитета, који, опет, служи даљем застрашивању. Савременим терористима, то смо већ апострофирали, медији су веома битни. Осим тога што је морбидног карактера, савремени тероризам је и везан за дозу спектакуларности. А она се на најбољи начин може остварити путем медија. Терористи за мете бирају догађаје или познате људе како би њихов напад остварио што већи публицитет, а самим тим изазвао и већу дозу страха. И, коначно, трећи циљ терориста је економски удар. Фудбал су изабрали, јер је то тржиште на коме се годишње обрне око 25 милијарди евра, са тенденцијом сталног раста, што потврђује заинтересованост кинеских инвеститора, руских и америчких тајкуна, те арапских шеика да у ту глобалну индустријску грану уложе капитал. Најбољи производ европског фудбала је Лига шампиона. На крају ове сезоне клубови ће поделити 2,5 милијарди евра добити. А подривање економских темеља противника је „свети“ задатак фундаменталистичких организација. Да ремизирамо, експлозив у фудбалским лоптама закотрљао се из неколико разлога – од тога да се изазове страх и несигурност у државама које су повукле потезе против исламиста, преко уласка у медијски простор, до финансијског слабљења организација и институција из таргетираних земаља.

Утакмица Борусија – Монако одиграна је дан после извршеног бомбашког напада. И мада је било захтева да се она одгоди за неколико дана, УЕФА ни овог пута није желела да поклекне пред акцијама и претњама терориста. Подсетимо, и након серије напада у Паризу половином новембра 2015. године, када је погинуло најмање 129 људи, а више од 350 повређено, многи су били забринуте да се Евро 2016, чији је домаћин била управо Француска, уопште неће одржати. Очекивали су се бројни откази фудбалских туриста, што је требало не само да наруши фестивалску атмосферу која прати надметања најбољих играча Старог континента, већ и да изазове огромне финансијске губитке. Ништа од тога се, међутим, није десило.¹³

Фудбал се више пута налазио на мети нападача. Половином јуна 1996. године за време Европског првенства у фудбалу у центру Манчестера експлодирао је комби пун бомби. Повређено је 212 људи, док је штета износила више од седам милиона фунти. Одговорност за напад преузела је ИРА. Првог маја 2002. године баскијска сепаратистичка организација ЕТА детонирала је бомбу у близини стадиона „Сантијаго Бернабеу“ у Мадриду уочи полуфинала Лиге шампиона Реал – Барселона. Повређено је 17 особа.

Најочигледнији пример појаве тероризма у спорту су трагични догађаји са Олимпијских игара у Минхену 1972. године. Рано ујутру, у уторак, 5. септембра, осам Палестинаца је упало у израелски камп у Олимпијском селу. Убили су тренера и задржали десеторицу спортиста као таоце. Намера им је била да помоћу талаца ослободе ухапшене палестинске терористе из израелске тамнице. Све се завршило пуцањом са полицијом и погибијом Палестинаца и смрћу једанаесторице израелских спортиста. То је био напад на олимпијски мир, на још у антици успостављено примирје у току Игара. Олимпијски такмичари су постали жртве терористичког чина.

¹³ <http://savremenisport.com/teorija-sporta/osnove-sporta/1/59/sport-nasilje-i-terorizam>

Чак 14 особа погинуло је 8. маја 2002. године у терористичком нападу бомбаша самоубице у Карачију, циљ је била крикет репрезентација Новог Зеланда, у хотелу недалеко од спортског борилишта.

У Ираку на стадиону у Тел Афару 14. маја 2010. године бомбаш самоубица је током фудбалске утакмице активирао бомбу, 25 људи је погинуло.

Још је актуелно сећање на активирање експлозива на Бостонском маратону 15. априла 2013. године. Тада је погинуло пет, а рањене су 282 особе. Починиоци су били чеченски терористи, браћа Тамерлан и Џохар Карнајев.

Тероризма нису биле поштеђене ни Олимпијске игре 1996. у америчкој Атланти. У бомбашком нападу Ерика Роберта Рудолфа у „Столетном олимпијском парку” на Олимпијским играма у Атланти 27. јула 1996. погинула је једна особа, а 111 рањено. Додатна жртва напада био је турски камерман Мелих Узунуол који је умро од срчаног напада којег је добио трчећи до места експлозије. Полиција није имала сазнања о извршиоцу овог напада, а након Игара уследила су два нова бомбашка напада – и то у лезбијском ноћном клубу и клиници која се специјализира за побачаје. Рудолф је ухваћен тек 31. маја 2003. године након више од пет година бекства.

У марту 2009. године група маскираних и наоружаних људи напала је аутобус крикет репрезентације Шри Ланке. Погинуло је осам особа – шест полицајаца, возач аутобуса и један пролазник, док је шест репрезентативаца рањено.

У исто вријеме на Афричком купа нација у Анголи нападнут је аутобус с репрезентацијом Тога. У нападу сепаратиста за ослобађање регије Цабинда убијени су помоћни тренер репрезентације, портпарол савеза, те возач аутобуса и још шест особа.

На Свјетском првенству у фудбалу, у Француској 1998. године, службе безбедности имале су пуно посла. И добро су га обавиле. За време Светског првенства у јулу 1998. године у посљедњи час је спречен терористички напад Ал-Каиде на америчку амбасаду у Паризу, те на америчку и енглеску фудбалску репрезентацију. Терористи Осаме бин Ладена покушали су дигнути у ваздух клупу с резервним играчима енглеске репрезентације за вријеме утакмице против Туниса у Марсељу.

У априлу 2008. године у самоубилачком нападу на старту маратона у Коломбу, Шри Ланка, погинуло је 13 особа, међу којима и један министар, а више од стотину је повређено. Напад су извели Тамилски тигрови који су се борили за независност те покрајине. На Европском првенству у фудбалу 1996. године у центру Манчестера експлодирао је комби препун бомби. Било је повређено 212 људи, док је штета износила преко седам милиона фунти. Четири дана касније организација ИРА је преузела одговорност за напад.

Напад терориста догодио се једном и за време „ел класика”, утакмице Реала и Барселоне, 1. маја 2002. године. Баскијска сепаратистичка организација ЕТА детонирала је бомбу у близини стадиона „Сантијаго Бернабеу” три сата уочи двобоја полуфинала Лиге шампиона Реала и Барселоне. Повређено је било 17 особа.¹⁴

¹⁴ <http://www.dnevno.hr/sport/pitanja-straha-gubi-li-sport-bitku-protiv-terorizma-1017792/>

Глобални аспект тероризма и спорта

Већ смо констатовали да јединствене дефиниције тероризма не постоји, али је евидентно да већина дефиниција објашњава тероризам као политички мотивисан облик криминалног насиља. То укључује насиље уперено према држави или друштвима као претња или акција којој је циљ подривање власти. Да би се створила револуционарна ситуација, држава се мора показати неспремном да успостави закон и поредак. Методе које се користе у ту сврху су различите; од саботаже, уцене, препада, до киднаповања и убистава појединаца или групе која представља државу.

Посебно након Првог светског рата, када је успостављен највећи број демократских влада, главни мотиви за тероризам су били националистички, религиозни, антидемократски или антикапиталистички. Неке терористичке групе су се бориле против диктатурских режима. Али у највећем броју случајева терористичке групе су покушавале да свргну режиме у системима где је опозиција законски омогућена. Тероризам стога укључује антидемократске, десно оријентисане организације, налик милитантним спортским групама као што су Ирска републиканска армија (ИРА), Палестински ослободилачки покрет (ПЛО), Баскијска отаџбинска и ослободилачка група (ЕТА). Поред њих делују и антиимперијалистичке, лево оријентисане организације као Фракција Црвене армије Немачке (РАФ), Француска непосредна акција и италијанске Црвене бригаде. Њихови погледи су каткад независни од традиционално левих или десних схватања. Курдска радничка партија (ПКК), на пример, бори се за национални идентитет, али је политички наклоњена левом крилу. Групе као што су ПИРА (Привремена ирска републиканска армија) или ПЛО имају политичке и националне, али и религиозне захтеве.¹⁵

Иако терористичке групе оперишу у различитим државама и из различитих мотива, њихов заједнички циљ је свргавање власти. Због тога многе организације сарађују између себе, нарочито при планирању акција и набавци оружја. Још једна заједничка база је међународна употреба приручника *Урбана герила*, који је написао бразилски герилац Карлос Маригела. Приручник је преведен на многе језике и даје упутства за тренинг, планирање и извршење терористичке акције.¹⁶ Трећи заједнички основ је потребна физичка кондиција, због тога је заступљен спорт, посебно војни спорт, да би се одржала спрема. Многе групе, било да су десне или леве, преко четрдесет година тренирају у камповима у Либану и Јемену (последњих десетак година и у Босни). То је злоупотреба која се може посматрати тамном страном међународног спорта. Да би остали у кондицији, чланови РАФ групе вежбају у палестинским камповима, уче се гађању и добијају основе армијске обуке. У Немачкој настављају са диџуицу и карате тренинзима. Када су ухваћени, већина чланова наставља са гимнастиком и аеробиком у затворском окружењу. Шта нам све ово говори. Прво, да терористи не мирују. Они се мијењају и прилагођавају своје методе,

¹⁵ <https://ivansavic.wordpress.com/2011/07/28/sport-i-terorizam-i/>

¹⁶ „Мини приручник за градску герилу” је књига коју је написао бразилски марксиста, политичар, герилац и писац Карлос Маригела јуна 1969. године (у оригиналу на португалском: *Мини-Мануал до Гуеррилхеиро Урбано*). Овај приручник, не дужи од четрдесет страна, садржи практичне савете како да се подрије и збаци ауторитарни режим у некој земљи, са циљем да се у њој изведе револуција. У тридесет осам кратких поглавља обухваћени су сви битни елементи градске гериле: планирање, логистика, наоружање, психолошки рат, извлачење рањених, контраобавештајна заштита, фактор изненађења, саботаже, киднаповања, убиства и пљачке... Видети: <https://zorancicak.wordpress.com/2016/06/23/dokumenti-mini-prirucnik-za-gradsku-gerilu-karlos-marigela-1969/>

а ми морамо бити спремни прилагодити наш одговор. Одговор значи изградњу отпорности, ограничавање приступа нападачима средствима која користе за извршење напада, као и јачање међународне сарадње. Друго, истраживање проблематике безбедности у спорту постаје све деликатнији задатак. С обзиром на бројне безбедносне ризике који све учесталије и бруталније захватају и поље спорта као једне од најзаступљенијих и најпопуларнијих друштвених делатности, тај задатак се може операционализовати на различите начине, са различитим степеном апстракције, са мање или више развијеним апаратом анализе и синтезе, као и са класичним или модерним поступцима.

Новинарске дилеме

Да ли извештавање о тероризму ствара тероризам. Односно, како износи Леонид Михајлович Млечин, председник ИАТР-а, да ли да извештавају о тероризму или не. Да ли да објављују приче о терористима, њиховим акцијама и резултатима истих. Да ли да не дозволе људима да се плаше, или пак треба да пусте такве приче да би људи разумели опасност и мобилизовали се и притисли државу да се избори са овим проблемом.¹⁷ Једно је сигурно, и то многи кажу, да новинарски извештаји могу да убију и да што више извештавају о тероризму, дешава се више терористичких напада. Шта се крије иза тога? Рационално планирање терористичких организација или психолошки феномен – Вертеров ефекат.¹⁸

Мајкл Цетер, стручњак за медије са Универзитета западне Аустралије у Перту, годинама се бави истраживањима на пољу симбиотичке везе медија и тероризма. За своју недавно објављену студију анализирао је 61.000 терористичких напада од 1970. до 2012. у преко 200 земаља и постављао их у везу са размером извештавања у америчком „Њујорк тајмсу“. Резултат истраживања је поткрепио хипотезу да је број терористичких напада у корелацији са интензивним медијским написима.¹⁹

17 <http://snagasrbije.com/mediji-kao-sredstvo-politicke-borbe-12-medjunarodna-konferencija-terorizam-i-elektronski-mediji/>

18 Schmidtke A, Häfner H (1988). "The Werther effect after television films: new evidence for an old hypothesis". *Psychol Med.* 18 (3): 665–76.

Вертеров ефекат или **Вертеров синдром** је талас извршених самоубиства, подстакнут приказом самоубиства у медијима или описаним у популарним делима литературе или кинематографије. Идентификован је 1974/1975. године од стране америчког социолога Дејвида Филипса са Универзитета Калифорније у Сан Дијегу, након његовог истраживања таласа самоубиства који је харао Европом крајем 18. века након објављивања Гетеовог романа „Јади младог Вертера“ (отуда и назив овог феномена). Резултати досадашњих истраживања сугеришу да прикази самоубиства у медијима могу имати штетан утицај на гледаоце и читаоце, и да се такви утицаји не ограничавају само на људе који имају клинички профил менталних поремећаја, као што су првобитно претпостављали први истраживачи на терену.

Дејвид Филипс први је утврдио позитивну везу између извештавања медија о самоубиству и повећању броја самоубиства, који је био повећан након извештавања на насловним странама о самоубиствима. Самоубиство није могуће предвидети али је могуће утицати на неке факторе како би се број самоубиства смањило. Наводно је Гетеова књига „Јади младог Вертера“ у којој главни јунак на крају књиге извршава самоубиство, изазвало талас самоубиства у Европи, и чак је скован појам „имитативно самоубиство“, који је Филипс назвао Вертеровим ефектом. Роман је неко време чак био и забрањиван за штампање због ефекта који је изазивао међу сентименталном немачком младежи, а пар Гетеових савременика чак је покушало и да преради његов епilog у прихватајлији са срећним завршетком али без успеха. Иако ова књига није била први пример „могуће заразе самоубиством“, јер су наводно и Шекспирови Ромео и Јулија инспирисали многе младе парове, на овај чин, социолози и психијатри су дошли до претпоставке да читање и слушање о самоубиству може подстаћи имитативна понашања, а нарочито код адолесцената. Да је то тако касније су потврдила и самоубиства Хидета Матсумота, познатог јапанског музичара који је 2. маја 1998. године извршио самоубиство (након кога су извршена три самоубиства и још много неуспешних покушаја међу његовим фановима), као и самоубиство Курта Кобејна које је имало сличан ефекат.

19 <https://www.danas.rs/svet/dw-izvestavanje-o-terorizmu-stvara-terorizam/>

Сваки додатни извештај о терористичком нападу повећава број напада у наредној недељи за 1,4. Да ли је то заиста тако? Џетер је урадио тест: „Види се у данима када се извештава о урагану а не о Ал-Каиди да у наредној недељи има мање напада“, рекао је он. Један могући разлог је једноставна психологија. „Већ постоје прва истраживања која указују на то да се терористички напади имитирају. Када се дакле у медијима интензивно извештава о терористичким нападима или крвопролићима то доводи до других напада“, каже Бенедикт Тил, психолог на Медицинском факултету у Бечу.²⁰

Но, није само битно како се извештава о терористичким нападима већ и колико. То је врло јасно у студији Мајкла Џетерса. „Ми бисмо морали квантитативно мање да извештавамо, онда ћемо видети и мање напада“, каже овај стручњак за медије. То значи не само мање фотографија, мање уводних чланака, мање емоционалних речи, већ генерално мање текстова, тврди он. Џетер има још једну теорију због чега више чланака доводи до више напада. „Ту би могао да буде потпуно рационалан план терористичких организација које користе тренутак огромне медијске пажње и због тога једноставно учине још неколико напада.“ Било да је у питању Вертеров ефекат или рационално планирање, сваки чланак терористима обезбеђује пажњу за којом жуде.

Велики спортски догађаји - супротстављање тероризму

Тероризам има за циљ, поред многих других циљева и присиљавање или застрашивање власти или широких народних маса како би се постигли циљеви који могу имати политичку, верску или идеолошку позадину. Као савремени феномен, тероризам је постао главна опасност за светски мир и безбедност народа, држава и региона²¹. Самим тим велика спортска такмичења и спортски објекти такође могу бити предмет терористичких напада, па се од организатора такмичења тражи безбедносни менаџмент на највишем нивоу. Разлоге за ово треба тражити у основној тактици терористичког деловања, изналажењу тзв. „меких мета“, места и објеката који, по природи ствари, немају стално присуство специјализованих антитерористичких снага, а која, у исто време, окупљају велики број људи. Премда у досадашњој пракси није било озбиљнијих терористичких напада на спортским такмичењима већег међународног формата (осим на Олимпијским играма у Минхену 1972. године), неопходне су изузетно опсежне мере обезбеђења, комбиноване с антитерористичким средствима и методама, о чему сведочи и податак да је, на пример, буџет за обезбеђење Олимпијских игара у Лондону 2012. године износио 600 милиона фунти.²² Према подацима француског института за политичка истраживања, тероризам

20 Исто.

21 Илић, Р. Одбрана од тероризма. Београд, 2007: Војно дело

22 До званичних података о томе колико је новца уложено у безбедносни део организације Игара се тешко може доћи, али нам за приказ грубе слике овог организационог трошка могу послужити наводи из медија. Амерички „USA Today“ је, бавећи се анализом безбедносног дела одржавања Зимских олимпијских игара у Ванкуверу 2010, навео да су након 2001. године трошкови обезбеђивања Игара нагло порасли. У Атланти су, на пример, организатори потрошили око 98 милиона долара на обезбеђење. У Солт Лејк Ситију, само неколико месеци након напада 11. септембра, трошкови безбедности су достигли 300 милиона долара. За Игре 2004. Атина је потрошила преко милијарду долара. Наведено је и да су организатори поменутих Игара у Ванкуверу за безбедносне трошкове издвојили нешто мање од милијарду долара. Ипак, сви ови трошкови звуче веома скромно јер је Русија, као организатор Зимских олимпијских игара у Сочију, на целокупну организацију потрошила око 50 милијарди долара. Који део ових средстава је утрошен на обезбеђење, још није познато. Руска Федерална служба безбедности је ангажовала око 100.000 чланова обезбеђења током Игара, што је четири пута већи број него на Играма у

1968. године учествовао је са 18% у свеукупном политичком насиљу у свету, 1973. године тај проценат је већ износио 46%, а данас је, без икакве сумње, доминантан облик не само политичког насиља. Према истом извору, од 1973. године до 2003. године изведено је више од 11.600 терористичких аката у свету.²³

Имајући све ово у виду, а очи Светског првенства у фудбалу 2018, а у сенци серије терористичких напада широм Европе и света, Русија јача мере безбедности. Учесници шампионата, укључујући и играче и тренере, мораће да ваде руске визе, а публика — специјалне „навијачке легитимације“. Све провере вршиће руска Федерална служба безбедности (ФСБ).

Неподобнима, хулиганима, екстремистима и терористима, неће бити дозвољен улазак у земљу. Учесници и фудбалери ће руску визу добијати по поједностављеној процедури — вађење визе неће трајати дуже од три дана и неће плаћати конзуларне услуге. Међутим, навијачи који долазе из земаља са којима Русија има безвизни режим, мораће осим купљене улазнице за утакмицу да имају и специјалну легитимацију.

Руски обавештајци су још раније од Министарства спорта Русије и ФИФА затражили да се повећа количина података које је потребно доставити како би се добила „навијачка легитимација“. Захтев је формулисан после анализе новембарских догађаја у Паризу, када се догодио терористички напад на стадиону „Стад де Франс“, за време пријатељске утакмице између Француске и Немачке. Поред овога инсистирали су и на томе да се Русији да право да може да затражи и додатне податке, као што су подаци из пасоша. Таква информација неопходна је ФСБ-у како би проверили да ли је „навијач“ евентуално члан неке екстремистичке или терористичке организације.

Свим овим „безбедносним документима“ посвећује се посебна пажња, од идејног решења, тока њихове израде до преузимања. Она се, по правилу, израђују у посебним штампаријама, које гарантују одређени степен безбедности. Сваки безбедносно-пропусни документ се нумерише, а потом хемијски штити ради контроле (како документ не би био фалсификован). Подразумева се да се за њихову израду користи специјални папир, као и да се врше друге мере заштите од фалсификовања. Безбедносно-пропусна документа, од њиховог преузимања из штампарије до дистрибуције корисницима, чувају се под посебним безбедносним режимом како би се спречила било каква злоупотреба (фалсификовање, неовлашћено поседовање и слично). Корисници безбедносно-пропусних докумената дужни су да их чувају и користе на прописани начин, по утврђеном безбедносном режиму, да их на захтев овлашћеног лица покажу, као и да свако губљење тог документа одмах пријаве служби обезбеђења.

На крају морамо истаћи да је и Европска унија представила нове мере у борби против тероризма, а након што су нападачи у већим градовима убили велики број људи тако што су се залетели на њих возилима. Европска комисија, која предлаже и осигурава усклађеност са законима ЕУ, саопштила је да је циљ нових мера боља заштита окупљања, попут концерата и спортских дешавања. За заштиту јавних простора и јачања свести о потенцијалним опасностима на јавним дешавањима Комисија је издвојила 118,5 милиона еура за ову и следећу годину.

Лондону 2012. године. Поред тога, примењен је и вишеслојни безбедносни систем са опсежним мерама надзора које укључују дронове, извијачке роботе за откривање експлозива, супербрзе чамце и подморнице које користе сонар за откривање потенцијалних претњи које долазе са мора. Више: http://usatoday30.usatoday.com/sports/olympics/vancouver/2009-12-09-security_N.htm

23 Талијан, М. Тероризам и антитерористичке снаге. Београд, 2014: Генералштаб Војске СЦГ.

„Терористи не мирују. Они се мењају и прилагођавају своје методе. Морамо бити спремни прилагодити наш одговор», рекао је комесар за безбедност ЕУ Јулиан Кинг.

Он је казао да Брисел намјерава преиспитати правила за продају материјала за производњу бомби како би потенцијалним нападачима било теже доћи до делова, као и помоћи истражитељима који се баве шифрованим телефонским или рачунарским подацима.

ЗАКЉУЧАК

Сва велика окупљања, спортског или било ког другог облика, посебно она већег формата, данас прате, видели смо то, бројни безбедносни ризици, од терористичких аката до разних облика насиља. Начин на који ће се они испољити, можемо претпоставити, али начин сузбијања зависи од стања укупне безбедности у свакој земљи. Са формално-правног становишта, област безбедности није у непосредној надлежности спорта. Међутим, спорт па ни спортска такмичења, као његов најконкретнији изражај, не могу опстати и даље се развијати уколико се сами субјекти у спорту - спортске организације, организатори и учесници спортских такмичења - плански и активно не укључе у све фазе припреме превенције и супротстављања изворима угрожавања и претњи безбедности сваке земље. Због свих нежељених дешавања на спортским такмичењима, спортски менаџмент мора да успостави блиску везу са менаџментом безбедности. Ово се посебно односи на спортска такмичења са повишеним ризиком. У том смислу, прописују се одговарајуће превентивне, опште и посебне мере, како на међународном, тако и на унутрашњем државном плану.

Сви ови догађаји, актуалне претње, политичка ситуација и најаве терориста на све веће муке и напоре стављају организаторе великих и малих спортских такмичења. Олимпијске игре, европска и светска фудбалска првенства, првенства у свим другим спортовима све више подсећају на сајмове безбедносних мера и опреме, а сви су и даље у страху јер је свима јасно – апсолутне безбедности нема.²⁴

Уместо да спортски догађаји развијају, проширују појам о слободи, витештву, односима међу људима разних националности, вероисповести, ми сви осећамо страх. Страх који се увукао међу спортисте, гледаоце, припаднике безбедносних служби и свима је јасно да живимо у опасном, параноичном и окрутном свету. Уместо да победе позитивне вредности које доноси спорт и дружење, побеђује страх. И све губи смисао! Да не бисмо били потпуни песимисти, оптимистички прихватамо сваку тему која се односи на медије и тероризам јер је несумњиво да медији могу и морају да помогну да се предупреди и да се спречи сваки могући терористички акт. Ако до њега пак дође да на прави начин дефинишу карактер терористичког акта или чина. Приоритет у извештавању треба да ставе на жртве тероризма, а терористе означе као убице и негативце. Тада, сигурни смо у то, не би опстајала тврдња водећих америчких стручњака за тероризам Дагласа и Мартина да је „савремени тероризам незамислив без медијског фактора“.²⁵

24 <http://www.dnevno.hr/sport/pitanja-straha-gubi-li-sport-bitku-protiv-terorizma-1017792/>

25 Лаковић, В; Симић, С; оп.цит..стр.181.

И на крају, имајући у виду мишљење споменутих Амера, морамо истаћи да су сви спортски догађаји и спортисти само средство које, уз обилату помоћ медија који су кључни чинилац задобијања пажње целог света, терористичке организације користе како би истакли своје захтеве или једноставно скренули пажњу на себе и своје циљеве. На будућим организаторима спортских догађаја, а посебно ОИ је терет који је део целокупног пакета организације овог спортског догађаја, терет обезбеђивања људских живота, објеката и опште сигурности учесника и посетилаца. Овај терет захтева одвајање огромне енергије, ангажовање невероватно великог броја људства из безбедносних структура, и на крају, али не и најмање важно, захтева издвајање новчаних средстава која су доскоро била незамисливо велика, чак и у оквирима трошка организације целокупних Игара, а који се сада усмерава само у безбедност. Остаје да се у будућности види како ће се организатори борити са овим изазовом, који постаје доминантан у целој организационој структури Игара, и остаје да се види да ли ће безбедносне претње, а поготово средства које је потребно уложити у њихово отклањање, утицати да се смањи број интересената за организовање Игара, што би имало немерљиве негативне импликације по имиџ Олимпијског комитета и целокупног спорта.

Литература

1. Илић, Р. Одбрана од тероризма. Београд, 2007: Војно дело
2. Талијан, М. Тероризам и антитерористичке снаге. Београд, 2014: Генералштаб Војске СЦГ
3. Илић, С., Мијатовић, С., „Историја физичке културе”, 3. измењено и допуњено издање, Д.Т.А. Траде д.о.о., Београд, 2006., стр. 101.
4. Šmihula, Daniel.: *The Use of Force in International Relations*. 2013. ISBN 978-80-224-1341-1.
5. Schmid Aleh P.“The Defenition of Terrorism“ (2011) *The Routledge of Terrorism research Routledge*, p. 39.
6. Лаковић, В; Симовић С; Утицај медија на развој тероризма, Зборник радова „Глобални медији и друштвено одговорно пословање“, Бања Лука, 2015. УДК654:327.7/.8.
7. Schmid Aleh, 1989,;Terrorism and the Media, *Terrorism and political Violence*, 1(4).
8. Михајло Манић, *Медију у глобалном друштву, Београд: Факултет за дипломатију и безбедност, 2015.*
9. Schmidtke A, Häfner H (1988). „The Werther effect after television films: new evidence for an old hypothesis”. *Psychol Med*. 18 (3).
10. https://www.b92.net/sport/teme/novakovic.php?yyyy=2012&mm=02&nav_id=579182
11. <https://sr.wikipedia.org/sr-el>.
12. <http://savremenisport.com/teorija-sporta/osnove-sporta/1/59/sport-nasilje-i-terorizam>
13. <http://www.dnevno.hr/sport/pitanja-straha-gubi-li-sport-bitku-protiv-terorizma-1017792>
14. <https://ivansavic.wordpress.com/2011/07/28/sport-i-terorizam-i/>
15. <https://zorancicak.wordpress.com/2016/06/23/dokumenti-mini-prirucnik-za-gradsku-gerilu-karlos-marigela-1969/>
16. <http://snagasrbije.com/mediji-kao-sredstvo-politicke-borbe-12-medjunarodna-konferencija-terorizam-i-elektronski-mediji/>
17. <http://www.dnevno.hr/sport/pitanja-straha-gubi-li-sport-bitku-protiv-terorizma-1017792/>
18. <https://www.danas.rs/svet/dw-izvestavanje-o-terorizmu-stvara-terorizam/>
19. http://usatoday30.usatoday.com/sports/olympics/vancouver/2009-12-09-security_N.htm